

Campus Helsingborg

Socialhögskolan

SOL 067 Socialt arbete med barn och unga

Höstterminen 2005

Fritidsgårdens kontroll och system

*En analys av förebyggande arbete mot ungdomars
alkohol- och narkotikaanvändande*

Författare:

Sanna Löf

Christina Svensson

Handledare:

David Wästerfors

Abstract

The purpose of this essay has been to examine how the city of Helsingborg's prevention of alcohol and drug use among youths is laid out. It has been of special interest to examine the youth centers (after school programs) preventive work with youths and its effects on frequency of alcohol and narcotics use among youths.

The people we have interviewed are all involved in the three organizations: the youth centers, schools, and social services. The results showed that the youth center staff does not think that they work actively preventive against alcohol and narcotics. On the other hand, the staff at the youth centers points out that just keeping the youths in the neighbourhood and making them involved in the activities at the youth center, is preventary work. The staff at the social services points out that it is not the facilities that is part of the preventive work but the activities and the skill of the staff that is improtant for the youths.

Innehållsförteckning

FÖRORD	4
1 INLEDNING	5
1.1 PROBLEMFÖRMULERING:	5
1.2 SYFTE	7
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR	8
1.4 METOD OCH URVAL	8
1.4.1 Metod.....	8
1.4.2 Resultatens tillförlitlighet	9
1.4.3 Urval.....	9
1.4.4 Bearbetning av intervjuer.....	10
1.4.5 Källkritik	11
1.4.6 Metodkritik.....	12
1.4.7 Etiska överväganden.....	13
1.5 FORTSATT FRAMSTÄLLNING	13
2 TIDIGARE FORSKNING	14
2.1 UNGDOMAR, ALKOHOL OCH NARKOTIKA	14
2.2 FÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER	14
2.2.1 Länsrapport 2003.....	16
2.2.2 Samverkan	17
2.3 UNGDOMARS FRITID OCH FRITIDSGÅRDEN.....	17
2.4 UNG I HELSINGBORG	18
3 TEORI.....	20
3.1 KONTROLLTEORI.....	20
3.2 SYSTEMTEORI	22
4 ANALYS OCH PRESENTATION AV EMPIRISKT MATERIAL.....	25
4.1 FÖREBYGGANDE ARBETE SOM STRÄVAN EFTER SOCIAL KONTROLL	25
4.1.1 Yttre och inre social kontroll.....	25
4.1.2 Sociala band.....	28
4.2 SAMARBETE SOM INTERAKTION MELLAN OLIKA SYSTEM.....	32
5 AVSLUTNING	36
5.1 SAMMANFATTNING	36
5.2 SLUTDISKUSSION.....	38
REFERENSLISTA	40
BILAGA 1.....	42

Förord

Vi vill tacka våra intervjupersoner som ställde upp på intervjuerna och delade med sig av sin kunskap. Vi vill även tacka vår handledare David Wästerfors, fil.dr i sociologi vid Lunds Universitet, för hans handledning genom denna uppsats. Ett sista tack går till våra nära och kära för det stöd de gett oss under den tid då vi arbetat med C-uppsatsen.

1 Inledning

1.1 Problemformulering:

Sedan Sverige blev medlem i EU har förutsättningarna för Sveriges alkoholpolitik förändrats. De alkoholpolitiska instrument som tidigare utnyttjats har varit importbegränsningar, handels- och tillverkningsmonopol och införelsebegränsningar (Andréasson, 2002). De övergripande målen för den svenska alkoholpolitiken är att begränsa tillgängligheten och minska konsumtionen av alkohol. Inom detta kan vi finna delmål som exempelvis en förändring i den nuvarande alkoholkulturen för att begränsa alkoholkonsumtionen samt att skjuta upp alkoholdebuten bland ungdomar (Nyberg, 2005).

I Sverige finns en stor tillgång på olika berusningsmedel såsom alkohol och narkotika och i storstäderna är koncentrationen av dessa medel störst. I områden som ligger nära gränser där smuggling sker menar Johansson och Wirbing (2001) att den lokala förekomsten kan öka. En accelererande ökning av narkotikaanvändande har observerats i hela landet under 1990-talet (a.a.). Helsingborg tillhör ett sådant gränsområde på grund av närheten till Danmark och övriga Europa samt på grund av goda transportförbindelser mellan Danmark och Sverige.

Åtgärder för att förhindra och hämma ungdomsproblem har enligt Ohlsson och Swärd (1994) diskuterats på flertalet barnavårdskonferenser under 1900-talet. Diskussionerna i början av århundradet rörde sig kring att förhindra ”den skrämmande utveckling” som var på väg och att detta inte enbart kunde göras genom kritik, klander och bestraffningar utan det krävdes även positiva, förebyggande åtgärder som hjälp till ungdomarna. De diskussioner som förts har mynnat ut i lagstiftning som påtalar vikten av förebyggande arbete i kommunerna.

Enligt socialtjänstlagen (2001:453) 5 kap 1§, skall:

”Socialnämnden i verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden” och ”aktivt verka för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholaktiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel”
(Sveriges Lagar, 2005, sid. 2536).

I Helsingborg har kommunen inriktat sig på ”allmänt förebyggande” arbete vars övergripande mål är att Helsingborg skall vara en narkotikafri stad, att vuxna skall använda alkohol måttligt och vara goda föredömen för de unga. Ungdomar under 18 år skall enligt kommunen inte använda alkohol, droger och tobak. Vidare anser kommunen att alkoholkonsumtionen skall minska särskilt bland ungdomar, likaså användandet av narkotika och bensodiazepiner. För att uppnå dessa mål ämnar kommunen bland annat att aktivt verka för information och utbildning inom skola, idrotts- och fritidsrörelser om alkohol, tobak och andra droger. Samarbete kring detta skall, enligt Helsingborgs kommun, finnas mellan de kommunala organisationerna, föreningsliv och ungdomsverksamhet (www.helsingborg.se).

Förebyggande arbete ses och definieras olika av många människor. De som vi har samtalat med i denna uppsats har alla mer eller mindre olika tankar kring vad som verkligen är förebyggande arbete gentemot droger och alkohol, litterära källor har också olika beskrivningar. Hjortsjö (2005) för fram att förebyggande insatser, eller prevention som hon också benämner det, avser arbete som innebär att man försöker förhindra att icke önskvärda beteenden eller problem uppstår eller förvärras genom att på förhand åstadkomma hinder. Detta förebyggande arbete kan delas upp i tre olika nivåer. Det *primära* preventiva arbetet syftar till att förhindra att problemen uppstår. Det *sekundära* prevention riktar sig till en definierad riskgrupp eller individer som är på väg att få problem. Det *tertiära* preventiva arbetet riktar sig till individer som redan har problem och syftar till att bota eller förhindra att problemen förvärras. Hjortsjö (2005) belyser även att USA's medicinska institut (IMO) i en rapport förespråkar användandet av universell, selektiv och indikerad prevention. Det *universella* preventiva arbetet riktas inte till en specifik riskgrupp eller individer utan sker på ett allmänt plan. Det *selektiva* preventiva arbetet fokuserar på grupper där det finns identifierade riskfaktorer. Den *indikerade* preventionen sker hos individer i riskzonen för problembeteende.

Ordet förebyggande nämns i socialtjänstlagen 5 kap 1 §, däremot finns här ingen *beskrivning* av vad detta förebyggande arbete är. Hur förebyggande arbete definieras beror på människors värderingar och åsikter. Det kommunala förebyggande arbetet mynnar därför ut i att vara starkt politiskt förankrat och vikten av det förebyggande arbetet har olika betydelse beroende på åsikt.

Vad gäller det förebyggande arbetet gentemot ungdomars problematik och i synnerhet alkohol- och narkotikaanvändande finns det olika kommunala arenor för detta. Skolan är ett av de tydligaste instrumenten som kommunen kan använda i detta arbete. Skolan är obligatorisk för ungdomarna där information om alkohol, narkotika och tobak ingår i undervisningsplanen.

Mycket av det förebyggande arbete som medvetet görs gentemot ungdomars alkohol- och drogutnyttjandet sker i skolan. Många av de ungdomsproblem som kommunen ämnar förhindra sker däremot utanför skoltid, på ungdomarnas fritid. För att kunna arbeta förebyggande på ett mer effektivt sätt anser vi att det är viktigt att kunna nå ungdomarna med förebyggande åtgärder även under deras fritid. Ett kommunalt men ej lagstadgat instrument som vi menar att kommunen kan använda sig av i det förebyggande arbetet är fritidsgården. Vi anser att det därför vore av intresse att studera hur man arbetar med ungdomar och deras problematik på fritidsgården. Detta i synnerhet då den forskning som är gjord om fritidsgårdar och deras verksamhet och den litteratur som finns angående fritidsgårdar i mångt och mycket är trettio år gammal. Detta är något som vi funnit under de litteratursökningar som vi gjort under uppsatsens förarbete.

1. 2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur Helsingborgs kommuns förebyggande arbete är upplagt gentemot alkohol och narkotika användning bland ungdomar samt hur samarbetet kring detta arbete ser ut. Särskilt undersöks fritidsgården, och hur fritidsgårdens förebyggande arbete med ungdomar upplevs påverka frekvensen av alkohol- och narkotikaanvändande hos ungdomar. Vi ämnar även undersöka om fritidsgården uppfattas som en förebyggande verksamhet genom att ta del av de åsikter och den kunskap som olika aktörer, vilka har kontakt med fritidsgårdens besökare, kan förmedla till oss.

1.3 Frågeställningar

- På vilket sätt arbetar fritidsgården, skolan och socialtjänsten förebyggande vad gäller att motarbeta ungdomars användning av alkohol och narkotika?
- Hur upplevs samarbetet kring denna förebyggande verksamhet mellan fritidsgård, skola och socialförvaltning?
- Vilken betydelse och funktion anser kommunala aktörer att fritidsgården har för ungdomarna och deras utveckling?

1.4 Metod och urval

1.4.1 Metod

Kvalitativa metoder handlar om att karaktärisera. Själva ordet kvalitativ står för kvaliteter, det vill säga kännetecken eller påfallande drag hos ett fenomen. Ofta ställer man kvalitativa metoder i motsats till kvantitativa och man anser att mätning spelar en mycket underordnad roll när man använder kvalitativa metoder. Skall man vara mer exakt kan man ändå säga att det nästan är omöjligt att undvika mängdangivelser och siffror även i kvalitativa forskningsrapporter (Repstad, 1999). Ett exempel på detta är att man även vid en kvalitativ intervju ser samband som exempelvis att ”alla på fritidsgården...” upplevde ett specifikt fenomen på liknande sätt.

Det centrala vid kvalitativa metoder är att man genom olika typer av datainsamling kan skapa en djupare förståelse av det fenomen som man studerar (Andersen, 1998). Inom kvalitativ forskning använder man sig av olika undersökningsmetoder. En av dessa är semistrukturerade intervjuer vilket, enligt Denscombe (2000), utgör en färdig lista med ämnen som skall behandlas och frågor som skall besvaras men att det skall finnas en flexibilitet vad gäller ämnens ordningsföljd och att låta den intervjuade utveckla sina idéer.

Vår undersökning baseras på kvalitativa semistrukturerade intervjuer med olika aktörer i Helsingborgs kommun. Vi har använt oss av en intervjuguide (se bilaga 1) vilken är uppbyggd utifrån teman och en uppsättning följdfrågor. Den information som framkommer i undersökningen ämnar vi sedan att analysera och skapa hypotes kring med utgångspunkt i den teoribildning som vi använder oss av: kontrollteorin och systemteorin.

1.4.2 Resultatens tillförlitlighet

Validitet innebär i stora drag att data och metoder är riktiga. Vad gäller forskningsdata innebär begreppet validitet huruvida data reflekterar sanningen, verkligheten och täcker de avgörande frågorna (Denscombe, 2000). I vår undersökning har vi så noggrant som möjligt kopplat intervjuguiden till våra frågeställningar. Vi har också, i vår mening, erhållit adekvata svar på dessa frågeställningar av våra respondenter. Våra intervjuer har varit strukturerade men det har även givits tillfälle för respondenterna att i efterhand bidra med eventuella yttranden till den transkriberade utskriften av intervjun. Vi har valt våra intervjupersoner utifrån tre olika organisationer såsom fritidsgårdsverksamhet, skola och socialförvaltning, vilka vi anser är kopplade till vårt undersökningsämne. Detta menar vi ger en bättre bild av vårt undersökningsämne då våra respondenter ger sin egen men också verksamhetens bild av fenomenet. Vi anser att det är av stor betydelse att inhämta den differentierade bild som finns av vårt undersökningsämne för att utvinna data som kan reflektera den sociala verkligheten.

Denscombe (2000) pekar på att undersökningar som har gjorts om intervjuer visar ganska tydligt att människor svarar olika beroende på hur de uppfattar den person som ställer frågorna. Det är mestadels intervjuarens kön, ålder och etniska ursprung som påverkar hur mycket information människor är villiga att ge och hur ärliga de är i sina svar. Med andra ord påverkas data av intervjuarens sociala identitet. I början av vår undersökning diskuterade vi hur vi skulle lägga upp intervjuerna och beslutade oss för att använda samma intervju-konstellation under hela undersökningen. Med detta menar vi att en av oss har varit samtalsledare i alla intervjuer och den andra har observerat och fört anteckningar. Detta på grund av att den så kallade intervjuareffekten skulle bli så likvärdig som möjligt hos alla respondenter.

1.4.3 Urval

I undersökningen intervjuade vi fritidsledare, lärare samt chefer från tre olika organisationer i Helsingborgs kommun. Vi intervjuade nio personer vilka har kontakt med den målgrupp, ungdomar mellan 13 och 16 år, som vår undersökning riktar sig till och som vi ansåg skulle kunna bidra med adekvat data till vår undersökning. Dessa var två fritidsledare och en enhetschef på fritidsgården, en strategisk utvecklare inom fritidsverksamheten, en rektor och två lärare på en högstadieskola. Fritidsgården och skolan var belägna i samma bostadsområde.

Vi har även intervjuat en enhetschef inom socialtjänsten som handhar ungdomsärenden samt alkohol- och drogsamordnaren i Helsingborgs kommun.

Vi intervjuade även två ungdomar under en gruppintervju på fritidsgården men valde att inte använda oss av detta material. Detta beror delvis på att det inte framkom så mycket information som var relevant för vår frågeställning. Resultatet av intervjun beror i vår mening på avsaknad av närmre relation till ungdomarna. Resultatet hade troligtvis sett annorlunda ut om vi hade träffat ungdomarna fler gånger. Detta gjordes inte på grund av tidsbegränsningar i uppsatsarbetet. Även om det skulle vara intressant att belysa problemet utifrån ett individbaserat perspektiv, menar vi att det finns svårigheter att belysa de generellt förebyggande effekterna av fritidsgårdens verksamhet utifrån detta perspektiv.

Vi gjorde även ett medvetet val i att intervjurespondenterna skulle bestå av hälften kvinnor och hälften män. Detta valde vi för att balansera de eventuella skillnader som skulle kunna uppstå i intervjuerna som kan ses som könsrelaterade. Vi menar att det kan finnas aspekter som är könsrelaterade i den tankegång som respondenten kan ha. Likaså kan det faktum att vi är kvinnor påverka respondentens svar i intervjuerna. Kön är i denna bemärkelse en del i intervjuareffekten.

1.4.4 Bearbetning av intervjuer

Intervjuerna tog mellan 40 minuter till en timme att utföra. Vi har spelat in alla våra intervjuer på en diktafon och sedan överfört intervjuerna elektroniskt till datorn. Vi har transkriberat intervjuerna i sin helhet och lagt till de observationer som gjorts under själva intervjun. Vi ansåg att transkriberingen av intervjuerna var av betydelse för resultatredovisningen och analysen eftersom det är lättare att bearbeta hela materialet i skriftlig form. Respondenterna har även erbjudits tillfälle att tillägga eller ändra något i materialet.

Trost (1997) påpekar att vissa forskare menar att analysen av intervjuerna ska klaras av under hela intervjuarbetet. Å andra sidan menar en del, enligt Trost (a.a.), att man skall vänta med analyserna av sitt material tills man har samlat ihop all data och intervjuarbetet är avslutat. I vårt fall har vi valt den senare modellen, det vill säga analysen har tagit form först efter att intervjuerna genomförts.

Efter transkriberingarna av vårt material var avslutade gjorde vi en mindre analys av materialet där vi lyfte fram den data som vi ansåg mest relevant för vårt uppsatsarbete. I den fortsatta bearbetningen av materialet har vi sedan delat in materialet i två olika huvudteman som utgår ifrån den teoribildning vilka vi valt att använda oss av. Dessa teman var ”Förebyggande arbete som strävan efter social kontroll” och ”Samarbete som interaktion mellan olika system”. Vår empiri har vi integrerat med teoribildningen. Analyseringen av data har skett i direkt koppling till redovisningen av det empiriska materialet. Valet av teori, å sin sida, har skett utifrån den kunskap som framkommit under insamlandet av material.

1.4.5 Källkritik

Under vår undersökning har vi använt oss av facklitteratur som har anknytning till vår teori eller de områden som vi undersökt. Vi har även använt oss av publikationer och verksamhetsbeskrivningar som varit tryckta och information som publicerats på Internet av olika intressenter såsom Helsingborgs stad, kommunala nämnder och Barnombudsmannen.

Vad gäller källornas tillförlitlighet menar vi att den facklitteratur som vi använt oss av kan ses som skriven av erkända författare och forskare och är i vår mening en tillförlitlig källa. I de publikationer som vi använt oss av ser vi en viss risk i att informationen kan vara vinklad på olika sätt. Då Barnombudsmannen är en opinionsskapande organisation kan det tänkas att vissa frågor och information framhävs mer än annan som har mindre betydelse för det opinionsskapande arbetet. Likaså anser vi att den information som kommunen tillhandahåller på sin hemsida och i de publikationer som denna gjort kan ses som trovärdiga. Det är dock av betydelse att inse att kommunen är en politisk organisation och att de värderingar och beskrivningar som tillhandahålls inte nödvändigtvis har lika betydelse eller vikt för alla parter i kommunen.

Den information som erhöles från respondenterna menar vi har stor relevans.

Respondenterna har troligen givit oss sanningsenliga svar men att det är viktigt att beakta att den information som dessa innehar relateras till den organisation som de arbetar för och speglar den opinionsbildning som finns inom organisationen. Ett exempel på detta är fritidsverksamhetens personal och tjänstemän som i intervjuerna understryker fritidsgårdens betydelse för ungdomar och det förebyggande arbetet, till skillnad mot socialförvaltningens tjänstemän som inte tillskrev lika stor betydelse till fritidsgårdens förebyggande arbete.

1.4.6 Metodkritik

Enligt Andersen (1998) går det inte att mäta exakt hur bra definitionsvaliditeten är utan man måste använda sitt omdöme och argumentera för sina ståndpunkter. Man måste även vara förberedd på att tillvägagångssättet kan bli föremål för diskussion och kritik. Vi anser att vår undersökningsmetod med semistrukturerade intervjuguider och ett aktivt arbete för att bibehålla en någorlunda likartad intervjusituation hos alla respondenter har gett oss ett så gott kvalitativt informations material som möjligt. I efterhand kan vi se att det finns vissa faktorer som på olika sätt påverkat respondenterna och den information som vi erhållit. Vi menar att dessa är av underordnad betydelse men att det är viktigt att ta dessa i beaktande när vi bearbetar den information som vi erhållit.

En av de faktorer som vi anser har påverkat intervjuerna är det faktum att vi i början var otränade i intervjusituationen, även om detta förbättrades med tiden. Kvaliteten på de första intervjuerna kan på detta viset vara sämre än de sista som vi genomförde. Likaså kan kvaliteten av informationen som vi erhållit skilja sig mellan de olika intervjuerna. Vi funderade på om vårt slutgiltiga material skulle ha påverkats ifall intervjuerna gjorts i en annan ordning. Hur vi förhöll oss till intervjuguiden påverkades också av denna ovana. Med tiden har vi kunnat se att en större flexibilitet och följsamhet i samtalet utvecklats som är av betydelse för intervjuens kvalitet.

Upplägget av intervjuguiden har vi funderat över många gånger då det ibland blivit upprepningar i intervjusituationen eftersom en del av våra frågor överlappar varandra. Hade vi ställt andra frågor eller formulerat dem annorlunda hade den information vi erhållit antagligen varit annorlunda. Exempel på detta är frågorna ”Är fritidsgården en förebyggande verksamhet och i så fall på vilket sätt?” och ”Anser du att fritidsgården fyller en funktion som förebyggande åtgärd för ungdomars alkohol- och narkotikaanvändning?”. Dessa frågor är lika och svaren blev i regel liknande på båda frågorna. Den första frågan är mer inriktad på fakta som intervjupersonen har kännedom om. Vi skrev den andra frågan i syfte att erhålla ett mer personligt svar då den är inriktad på intervjupersonens åsikter.

En annan fundering som vi har haft är huruvida den information, som vi erhållit från de personer som besitter nyckelpositioner i kommunen, varit mer personlig och kanske innehållit mer kritik om vi hade kunnat garantera dem fullständig anonymitet.

1.4.7 Etiska överväganden

Vi har före varje intervju klargjort för respondenterna att intervjun sker på frivillig basis och att det material som vi insamlar från dem kommer att vara avidentifierat i den här undersökningen. Respondenternas identitet menar vi är inte av avgörande betydelse för undersökningen, därför ämnar vi inte använda personernas namn i vårt material. För att till så stor del som möjligt avidentifiera allt material har vi därför valt att inte heller benämna vilken skola eller fritidsgård som vi utför undersökningen på. Vi anser att dessa identiteter är utan betydelse då vår undersökning är allmänt hållen undersökning inom kommunen och inte specifikt inriktad på en viss fritidsgård.

Då vissa av våra intervjupersoner är nyckelpersoner inom sina områden har vi inte kunnat garantera dem fullständig anonymitet. Dessa respondenter har godkänt att framträda med sina namn i undersökningen. Vi är medvetna om att det är ett etiskt problem att låta vissa personer framstå med namn i undersökningen. Det faktum att intervjupersonerna godkänt detta (liksom hela den transkriberade intervjun) motverkar detta problem. Vi har dock valt att låta dessa respondenter enbart framträda med sina titlar. Övriga personer framträder anonymt. Vi anser att det inte är personerna i sig som är av vikt för vår undersökning utan den information som dessa innehar

1.5 Fortsatt framställning

I de följande kapitlen går vi genom tidigare forskning och de teoretiska referensramar vilka vi sedan ämnar använda oss av för att analysera vår empiri. Uppsatsens centrala begrepp är integrerade i teoridelen. I en kombinerad empiri- och analysdel kommer vi att presentera våra resultat vilka vi sedan kommer att analysera. Slutligen följer en avslutning som består av en sammanfattning av uppsatsen samt en slutdiskussion.

2 Tidigare forskning

2.1 Ungdomar, alkohol och narkotika

Varje år gör CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) en drogvaneundersökning i årskurs nio i olika kommuner i Sverige. Trots de metodproblem som finns vid denna typ av studier bedöms enkäterna återspegla trender relativt väl (Upmark, 2002).

Alkoholkonsumtionen bland ungdomar i Sverige har i stort sett utvecklats på samma sätt som hos resten av befolkningen. Den beräknade totalkonsumtionen av alkohol bland 15-16 åriga elever ökade under 1990- talet och ligger nu över den nivå som rådde under slutet av 1970- talet när den registrerade alkoholförsäljningen nådde sin topp. Pojkarna uppger att de dricker ungefär dubbelt så mycket som flickorna. Från CAN: s studier kan det konstateras att en marginell minskning skett vad gäller pojkarnas konsumtion mellan åren 2000 och 2001 (a.a.).

År 2004 uppger 71 procent av pojkarna och 74 procent av flickorna i årskurs nio i CAN: s undersökning att de dricker alkohol. Andelen som dricker alkohol i årskurs nio har minskat från mätningarna 2001, då 76 procent av pojkarna och 79 procent av flickorna uppgav att de dricker. Både bland pojkar och flickor är de så kallade blanddryckerna (cider, alkoläsk m.m.) mest populära. Omkring en fjärdedel av niondeklassarna har så kallad intensivkonsumtion. Det innebär att de dricker alkohol motsvarande minst 18 centiliter sprit, eller en hel flaska vin, eller fyra burkar starköl/cider, eller sex burkar folköl vid ett och samma tillfälle (Nyberg, 2005).

Enligt 2004 års drogvaneundersökning bland skolelever i årskurs nio svarade sju procent av både pojkarna och flickorna att de använt narkotika. Bland flickorna uppgav 22 procent att de haft möjlighet att prova narkotika och bland pojkarna var andelen 20 procent. Det finns ett samband mellan alkohol- och narkotikaanvändning. I den lägsta alkoholkonsumtionsgruppen hade endast fem procent använt narkotika mot trettiofem procent i den högsta. De regionala skillnaderna är inte särskilt stora (a.a.).

2.2 Förebyggande åtgärder

Ungdomsvårdskommittén tillsattes år 1939 och ambitionen var att genom en utredning åstadkomma förebyggande reformer. Med ett par avbrott under andra världskriget pågick

utredningen fram till 1951 då slutbetänkandet kom. Kommittén föreslog bland annat statsbidragsunderstödda fritidsgårdar, ungdomscaféer och fritidsverksamhet i skolan. De principer som drogs upp för ungdomsvården har varit starkt förankrade i det svenska samhällets tänkande kring ungdomar och vilka åtgärder som är behövliga (Ohlsson och Swärd, 1994).

Det förebyggande arbetet har ansett lönsamt för samhället på lång sikt. Under 1950- och 60-talen hävdades ofta att det var i det förebyggande arbetet som all ungdomsverksamhet måste ha sin tyngdpunkt. Ett förebyggande arbete var en god investering som betalade sig i framtiden och att gå till botten med problemen lönar sig alltid jämfört med att laga och lappa, enligt sådana här resonemang (a.a.).

Drogförebyggande arbete är, som all förebyggande verksamhet, prevention. Begreppet prevention representerar alltid något positivt och framåtsyftande. När man arbetar förebyggande förhindrar man det negativa problemet att uppkomma och möjliggör det positiva. Insatserna riktas mot grupper av individer, men målet är att samhället skall gynnas och föras i rätt riktning, vilket är preventionens syfte (Persson och Svensson, 2005). Författarna menar att preventionen bidrar med att fastslå individernas förhållande till samhället, likaväl som samhällets förhållande till individerna. På så sätt är preventionen både en välvilja och en disciplinering. Det är de uttalade målen med samhället som skall främjas och individerna skall förmås att inordna sig, för sitt eget välbefinnande skull (a.a.).

Ander, Andersson, Jordevik och Leisti (2005) klargör att något som är grundläggande för det förebyggande arbetet är att komma ”för tidigt”. Exempel på detta är att agera innan det ”oskyldiga” festandet övergår till ett festande med en massa starksprit. Nästan alla elever som går ut grundskolan har deltagit i olika former av förebyggande insatser som exempelvis undervisning om alkohol, narkotika och tobak (a.a.).

Ibland har myndigheterna talat mer specifikt om exempelvis brottsförebyggande verksamhet, narkotikaförebyggande verksamhet, AIDS- förebyggande verksamhet och så vidare. Inte sällan har denna verksamhet inriktats mot upplysning och informationskampanjer. Tidigare insatser i avvikarkarriären har också betecknats som förebyggande. Syftet i dessa fall har bland annat varit att förebygga eller undvika mer kostsam institutionsvård i ett senare skede.

Det individuellt förebyggande arbetet bygger oftast på föreställningen att problemutvecklingen blir värre och värre om ingenting görs (Ohlsson och Swärd, 1994).

Följande två sätt att arbeta förebyggande bygger på olika angreppssätt på problemen och arbetet sker ofta parallellt. Ett exempel är att när statsmakten skall arbeta för att minska konsumtionen av alkohol så försöker man både att minska tillgången av alkohol (situationell prevention) och minska efterfrågan (social prevention). Situationell prevention är när man försöker förebygga olika sorters problem genom att förändra olika omständigheter. Social prevention innebär att man arbetar för en minskning av förekomsten av problem, genom olika åtgärder som riktar sig till grupper eller enskilda individer (Ander et al. 2005).

Ander et al. (2005) belyser även att för att lyckas i det förebyggande arbetet är det viktigt att insatserna sker på olika nivåer, inte bara på individnivå som annars är den vanligaste nivån att utgå ifrån i socialt arbete. Många så kallade ungdomsproblem kan endast lösas med hjälp av insatser på olika nivåer så som på en grupp nivå eller ett allmänt riktat arbete (a.a.).

2.2.1 Länsrapport 2003

Statens folkhälsoinstitut som är en central tillsynsmyndighet på alkohol och tobaksområdet har utfärdat en rapport angående det alkohol- och drogförebyggande arbetet i Sveriges kommuner. Rapporten grundar sig på en totalundersökning där samtliga 21 länsstyrelser och 290 kommuner har ombetts att lämna uppgifter om sitt arbete under våren 2003 med tillsyn enligt alkohol- respektive tobakslagen samt kommunernas alkohol- och drogförebyggande arbete (Lagerqvist et al. 2003).

Det förebyggande arbetet bör omfatta åtgärder mot både tillgänglighet och efterfrågan. På samhällsnivå finns reglering och tillsyn av alkoholhanteringen som påverkar tillgängligheten, på gruppnivå finns familje-, skol-, arbets- och fritidsmiljöer med normer som har betydelse för både tillgänglighet och efterfrågan och på det individuella planet återfinns personliga egenskaper som kan göra individen benägen att tillgripa alkohol som problemlösare (a.a.).

En viktig faktor för framgång i det förebyggande arbetet är förankring i och stöd från kommunledningen, vilket i praktiken kan innebära att ett alkohol- och/eller drogförebyggande program antas, att det diskuteras regelbundet, följs upp och revideras. I minst 230 kommuner hade ett alkohol- och/eller drogpolitiskt program antagits vilket var något fler än 2002 och

2001. Av de 230 kommuner som antagit ett alkohol- och/eller drogpolitiskt program hade åtminstone 24 procent av kommunerna program som var högst 4 år gamla. Minst en tredjedel av de 230 programmen diskuterades i kommunfullmäktige under 2003 (a.a.).

En majoritet av de kommuner som uppgett vilket organ som i huvudsak organiserade det alkohol- och/eller drogförebyggande arbetet angavs socialnämnden eller socialtjänstnämnden. Vidare uppgav 185 kommuner att det år 2003 fanns en alkohol- och/eller drogsamordnare vilket är en betydande ökning jämfört med 2002 då 128 kommuner uppgav att så var fallet och år 2001 då endast 82 kommuner svarade att man hade en samordnare (a.a.).

2.2.2 Samverkan

Enligt Ander et al. (2005) innebär samverkan ”ett gemensamt handlande för visst syfte”. Författarna pekar på att en väl fungerande samverkan mellan olika verksamheter och huvudmän kan vara en förutsättning, inte bara för att få ett bra resultat av insatserna, utan också för att insatserna överhuvudtaget ska genomföras. Samverkan är viktig kring så väl insatser för barn som redan har problem som vid utformningen av tidiga generella insatser som ska förebygga barns psykiska ohälsa. För att utnyttja samhällets resurser mer effektivt och undvika dubbelarbete är det viktigt att de berörda huvudmännen samverkar när insatserna planeras och genomförs. Det ger också en helhetssyn vilket gagnar alla parter, inte minst ungdomarna (a.a.).

Förutsättningarna för samverkan mellan olika instanser är tydliga mål, etiskt förhållningssätt, förankring hos ledningen för de olika verksamheterna och skäligen resurser i så väl tid som pengar. Deltagarna i en samverkansgrupp måste uppleva att fördelarna med samverkan uppväger nackdelarna. I själva gruppen krävs ett mandat för att agera och förväntningarna måste bli tydliga, liksom syftet med samverkan. Kontinuitet krävs, såväl när det gäller regelbundna möten som deltagande i mötena. En viktig förutsättning för en fungerande samverkan är att de inblandade accepterar de skillnader som finns mellan verksamheterna och lär sig ta till vara dem (a.a.).

2.3 Ungdomars fritid och fritidsgården

Den fria tid som ungdomar i socialt utsatta områden har på kvällar och helger kan ses både som en riskfylld tid och en tid fylld av möjligheter. Risk finns i den meningen att negativa gängbildningar lätt kan formeras om det inte finns några positiva alternativ. För ungdomar

som inte finner sig tillrätta i skolan blir fritiden och fritidssysselsättningarna centrala. Ges det inte heller under fritiden möjlighet att finna mening och struktur i tillvaron finns risken för en accelererande negativ utveckling av ungdomarnas fysiska, psykiska och sociala hälsa (Bergman, Hagström och Redemo, 1998).

Det är inte vilka fritidsaktiviteter som helst som fungerar som ett skydd för ungdomar som bor i ekonomiskt och socialt utsatt områden. Bergman, Hagström och Redemo (1998) menar att vissa förutsättningar måste vara uppfyllda för att fritidsutbudet skall bidra positivt till ungdomarnas utveckling. Verksamheten måste baseras på kunskap oavsett om man öppnar ett ungdomscafé, utvecklar en musikverksamhet eller driver en fritidsgård. Det måste finnas engagerade vuxna som kan ge stöd i mötet med ungdomarna och som ungdomarna kan lita på. Att bygga upp ett förtroende hos ungdomar kan ta lång tid. Det handlar om att visa att man har ett mål och att man som vuxen inte sviker. De mest behövande ungdomarna är de som är allra känsligast för svek (a.a.).

Ohlsson och Swärd (1994) belyser även att det har funnits kritik mot den kommunala storsatsningen på ungdoms- och fritidsgårdar. Föreningsrörelsen har hävdat att det vore bättre att satsa resurserna på de frivilliga föreningarna som ansett sig kunna bedöma ungdomarnas behov bättre än kommunerna. Även kostnadsaspekten har behandlats och det har ifrågasatts om inte föreningarna kan driva verksamheten billigare än kommunerna. Det har också påståtts att verksamheten tar ifrån ungdomarna deras eget initiativ och att de inte själv lär sig att på egen hand utnyttja sin fritid på ett meningsfullt sätt. Det är inte alls säkert, enligt kritikerna, att man skall se så negativt på ungdomens gatuliv utanför fritidsgårdarna som många har gjort genom historien.

2.4 Ung i Helsingborg

Helsingborgs stad har tillsammans med forskarna i fritidsfrågor Ulf Blomdahl och Stig Elofsson samarbetat för att få fram en enkät angående barn och ungdomars i Helsingborgs stads fritidsvanor. Med hjälp av fritidsledare genomförde skol- och fritidsnämnden enkäten under två månader år 2000. Rapporten bygger på svar från totalt 2 269 barn och ungdomar från årskurs 4 till och med gymnasiets årskurs tre. Rapportens huvudsakliga syfte var att ge en bild av hur vanligt det är att högstadie- och gymnasieelever besöker en fritidsgård. Ett andra syfte var att studera hur besök på fritidsgården varierar beroende på ungdomars sociala

bakgrund samt att undersöka vilken betydelse denna har för att förklara dessa variationer. Det tredje syftet var att ge en mer grundlig bild av fritidsbesökarnas livssituation och livsstil (Elofsson, 2000).

Betydelse för ungdomars nuvarande situation och framtida liv är att ha god kontakt med föräldrar och/eller andra vuxna. I enkäterna fanns flera frågor som berörde ungdomarnas relation till föräldrarna och andra vuxna. En av dem handlade om hur många vuxna ungdomarna kunde prata i förtroende med. Man kunde se en viss tendens till att högstadipojkar som gick på fritidsgård mindre ofta uppgav att de kunde tala i förtroende med fler vuxna. Man kunde även se att gymnasieflickor som besökte fritidsgården ansåg sig ha något färre vuxna de kunde prata med i förtroende. Sammanfattningsvis tydde resultaten inte på att fritidsgårdsbesökarna skulle ha saknat vuxna som de kunde prata i förtroende med i högre utsträckning än de som inte besökte fritidsgården (a.a.).

I ett annat av enkätens avsnitt belyser Elofsson (2000) fritidsgårdsbesöken och den sociala anpassningen där bland annat hög alkoholkonsumtion, rökning och narkotikaanvändning behandlas. Bland pojkar som går på högstadiet och som flitigt går på fritidsgården kunde man se att de i betydligt större utsträckning dricker sprit, starköl, vin och starkcider. Bland högstadieflickorna var det främst hela gruppen av fritidsgårdsbesökarna som skiljde ut sig genom att ofta konsumera olika former av alkohol. Nyttjandet av narkotika var allmänt sett ovanligt men man kunde även här se att det var något vanligare bland de ungdomar som besökte fritidsgården än de som inte besökte fritidsgården. Det var också uppenbart att de som besökte fritidsgården oftare hade kontakt med narkotika genom att deras kompisar använder narkotika. De visste även vart man köpte narkotika både i Helsingborg och i Helsingör (a.a.).

3 Teori

3.1 Kontrollteori

Lyttkens (1985) menar att den europeiska barnuppfostran under de senaste fyra hundra åren genomgått en stor förändring där det huvudsakliga kontrollmedlet har blivit disciplinering. Uppfostrings- och utbildningsbegreppen har skapat nya former för att träna eller ”dressera” barn och ungdomar, men även vuxna. Då tidsmedvetenheten förändrades och fördjupades under 1600-talet till sin nuvarande form blev disciplinering i det borgerliga skiktet av mer framträdande vikt. En viktig del i denna disciplinering var att barnen fick öva sig i punktlighet och tidsplanering genom exempelvis måltidspassning. Disciplinering av drifterna är enligt Lyttkens (a.a.) något som genomgående i den nya europeiska disciplineringen. Den nya uppfostran som kommer i bruk i det växande borgerliga skiktet under 1600-talet syftar till att väcka känslor hos barnen som kontrollerar deras beteende. Dessa känslor är skuld, rädsla, skräck för att föräldrar och andra skall undanhålla sin kärlek samt skam och pinsamhetskänslor hos barnen om de i föräldrarnas mening misslyckas. Uppfostran är enligt Lyttkens (a.a.) manipulativ i den mening att föräldrarna övertygar barnen att det är barnen själva som är upphovet till dessa känslor. Känslorna kommer därför att uppfattas som naturliga och självklara även av barnen som vuxna.

Kontrollteorin bygger enligt Ohlsson och Swärd (1994) bland annat på Durkheims teori om att de aspekter som får individen att följa samhällets normer är social integration och starka band till samhället. Det finns en föreställning inom teorin att det i samhället finns gemensamma värden, normer och föreställningar. Enligt kontrollteorin beror avvikelser såsom brottslighet och oönskat beteende på brister i den sociala kontrollen. Enligt Ohlsson och Swärd (a.a.) finns det enligt teorins förespråkare två olika typer av kontroll: den inre personliga kontrollen och den yttre sociala kontrollen.

Den yttre sociala kontrollen är enligt Lyttkens (1985) de medel som samhället använder sig av för att styra och kontrollera individerna i samhället. Den synliga kontrollen är det som ligger i samhällets och organisationens öppna maktsystem. Ohlsson och Swärd (1994) menar att kontrollmekanismerna är sociala belöningar vid normalt beteende och avsaknaden av dem vid avvikande beteende. Ohlsson och Swärd (a.a.) för även fram teorier om avskräckning som en del av den sociala kontrollteorin. Denna yttre sociala kontroll består i negativa konsekvenser för den individ som avviker från den sociala normen. Avskräckningstanken är enligt Ohlsson

och Swärd (a.a.) central i all lagstiftning där straff av olika slag är menade att verka avskräckande för individer att begå brott. Enligt avskräckningsteorin föregås brott eller avvikelse av ett övervägande mellan vinst och konsekvenser för handlingen. Om vinsterna med brottet överstiger kostnaderna är individen motiverad att utföra handlingen.

Den inre personliga kontrollen som människan utövar över sig själv är enligt Lyttkens (1985) den starkaste. Det som individen anser vara riktigt, naturligt, korrekt, gott och normalt att göra utgörs av den inre sociala kontrollen. Dessa är de förbud och anvisningar i samhället som har blivit införlivade hos individen genom uppfostran. Enligt Ohlsson och Swärd (1994) är den inre sociala kontrollen verksam eftersom individen upplever harmoni och tillfredsställelse när hon beteendemässigt följer den internaliserade normen. Avvikelse från den internaliserade normen kan resultera i skuld, självförakt och bristande självförtroende. Ohlsson och Swärd (a.a.) hävdar att sett utifrån detta perspektiv är avvikelse resultatet av bristande personlig moral.

Ohlsson och Swärd (a.a.) för fram Travis Hirschis tankar kring avvikande eller kriminellt beteende där Hirschi hävdar att förekomsten av detta beror på att individens band till samhället är svaga eller brutna. Hirschis teori om sociala band innehåller fyra element som han menar har betydelse för huruvida individer utvecklar socialt avvikande beteende eller inte. Samhörighet och anknytning till individer, speciellt föräldrar och kamrater, som följer de sociala normerna är en viktig aspekt som bidrar till att minska sannolikheten för att individen ska utföra avvikande handlingar. Åtagande gentemot andra individer men också andra konventionella värden såsom utbildning, arbete och ägodelar har visat sig förebygga avvikelser och ju starkare förpliktelserna är desto mindre sannolikhet för avvikelse. Involvering i den mening att individen är involverad i konventionella icke avvikande aktiviteter samt den tid som spenderas på dessa aktiviteter har ett samband med att förhindra individen från avvikelser. I vilken omfattning trosföreställningar och konventionella värderingar har internaliserats av individen påverkar hur och om individen kommer att utföra avvikande handlingar, menar Hirschi.

Enligt Ohlsson och Swärd (a.a.) kan avvikande beteende, i enighet med den sociala kontrollteorin, *"förebyggas av de institutioner som har störst möjlighet till kontroll och inflytande på ungdomars socialisation"* (Ohlsson och Swärd, 1994, sid. 129).

3.2 Systemteori

Systemidéerna inom det sociala arbetet har enligt Payne (2002) sina rötter i Bertalanffys generella systemteori som är en biologisk teori där organismer utgör system, rymmer subsystem och utgör del i överordnade system, så kallade supersystem. Systemteorin tillämpas inom områden såsom biologi, teknik men också inom sociologi (teorin är dock mer utvecklad inom biologi och teknologi). Systembegreppet tillämpas inom sociologin på samhällets olika sociala system såsom grupper, familjer, organisationer och samhällen. Payne (a.a.) påpekar att systemteorins värde ligger i att den ”fokuserar på helheten” mer än på delar och detaljer av individuellt eller socialt beteende som många av de andra teorier som används inom det sociala arbetet.

När man studerar hur olika system fungerar ur ett systemteoretiskt synsätt ser man hur systemet påverkar och påverkas av den energi som finns inom systemet och flödar över systemets gränser. Den energi som flödar in i ett system kan vara information eller händelser och kallas inom systemteorin inflöde. Genomflödet av energi är en viktig del där information utvinns om hur energi används i systemet. Den energi som passerar ut ur systemet kallas utflöde och hur denna energi påverkar omgivningen är av intresse för att studera systemets effekter på omgivningen. Återkopplingslingor är den energi och information som når systemet till följd av att dess utflöde påverkar omgivningen. Systemet använder energin inom gränserna för att fungera vilket inom systemteorin benämns entropi. De system som gör slut på den energi som finns inom systemet, utan att ny energi tillförs i form av händelser och information, upplöses (Payne, 2002).

Hur man definierar ett system varierar, enligt Schjødt och Egeland (1994). Generella kriterier för att benämna något som system är att

”systemets komponenter interagerar på ett sätt som skiljer sig från deras interaktion med komponenter utanför systemet” och ”Interaktionen varar under en viss tid” (Schjødt och Egeland, 1994, sid. 48)

En avgränsning mellan olika system kan ta sin utgångspunkt i klara och ofta fysiska gränser såsom rumsliga eller fysiska förhållanden enligt den spatiala definitionen av system. Sociala system är enligt Schjødt och Egeland (1994) svåra att avgränsa på ett tillfredställande sätt med

den spatiala definitionen. De menar att arbete med sociala system bör ske utifrån den dynamiska definitionen som bygger på interaktioner istället för på massa och energi. En dynamisk definition av ett socialt system baseras på frekvens, intensitet och kvaliteten av interaktioner och personliga relationer eller kontakter.

Ett system är också medlem av en större helhet som kallas suprasystem. Denna större helhet består i flera olika system som på olika sätt har saker gemensamt. Ett system består också av mindre system så kallade subsystem. Dessa subsystem skiljer sig från andra subsystem i det att interaktionen i mellan komponenterna i subsystemet skiljer sig från de andra komponenternas interaktion (Schjødt och Egeland, 1994).

Systemteorin uppmärksammar gränserna mellan olika system samt energiflödet eller interaktioner mellan detta system och andra system. Det finns systemenheter med gränser där det utväxlas mer energi inom gränserna än över dem. De slutna systemen utbyter ingen energi över gränserna. De system där energi kan flöda fritt över gränserna är de öppna systemen (Payne, 2002). Schjødt och Egeland (1994) menar att system inte kan vara fullständigt slutna eller öppna för att vara fungerande system. I ett slutet system som inte utväxlar någon energi med omgivningen kommer skillnaderna mellan systemets komponenter att försvinna vilket leder till att systemet upphör att fungera. Ett system kan inte heller vara fullständigt öppet då det i så fall inte skulle finnas några gränser mot omgivningen och är därmed inte något system. Ett öppet eller slutet system handlar därför om grader av öppenhet. Gränserna kring systemet kan vara rigida, klara eller diffusa, enligt Schjødt och Egeland (a.a.). Vid rigida gränser då utväxlat ytterst lite information och det sker få interaktioner. Diffusa gränser innebär att det är svårt att skilja systemet, subsystemet eller en systemmedlem från varandra. Klara gränser ger en tydlig bild av hur systemets gränser ser ut.

Schjødt och Egeland (1994) menar att ett av de viktigaste begreppen inom systemteorin är feedback. *"Feedback innebär en återrapportering om vilken påverkan man har på omgivningen på ett sådant sätt att återrapporteringen påverkar ens handlingar"* (Schjødt och Egeland, 1994, sid. 53). I samband med feedback så talas det även om "set-värde" som är det värde som ska uppehållas av ett system, exempelvis en norm i ett socialt system. Negativ feedback är en process som minimerar systemets avvikelse från "set-värdet" på grund av att det påverkar systemet att röra sig mot set-värdet. Positiv feedback förstärker systemet

handlingar. Positiv feedback på när systemet avviker från ”set-värdet” förstärker denna avvikelse.

Vi är medvetna om att systemteorin kan vara mer teknisk och abstrakt än andra sociologiska teorier. Detta härleds från att teorin ursprungligen är en teori som används inom biologi och teknologi, vilket tidigare nämnts. Vi anser dock att systemteorin är en användbar teori att ha som stöd när man tittar på organisationer, så kallade system, och interaktioner mellan dessa. I vårt material framstår fritidsgård, socialtjänst och skola som system.

4 Analys och presentation av empiriskt material

4.1 Förebyggande arbete som strävan efter social kontroll

4.1.1 Yttre och inre social kontroll

I vår uppsats finns flera yttranden som tyder på att förebyggande arbete ses som både inre och yttre social kontroll. Våra respondenter tycks i allmänhet förknippa förebyggande arbete med skapandet av sociala band till ungdomar samt en uppfostrande roll med belöningar och konsekvenser för olika beteenden.

Den intervjuade enhetschefen på socialtjänsten menar att det ibland är en svår fråga att definiera vad förebyggande arbete egentligen är. Ofta har alla en egen definition för det men i diskussioner kring ämnet menar han att det är spännande att det finns så många olika synsätt och tankar om det förebyggande arbetet. Enhetschefen påpekar att det är svårt att fastställa en allmängiltig definition för vad förebyggande arbete är; han har ”förebyggande tankar” kring individens situation där förebyggande insatser är olika för alla.

Angående hur man arbetar förebyggande på fritidsgården gentemot alkohol och narkotika menar fritidsledare A att man inte aktivt arbetar med dessa frågor. Däremot poängterar fritidsledare B att det finns en önskan att behålla ungdomarna i området för att förhindra att de åker ner till stan där det är lätt att vara anonym och enklare att få tag i alkohol och narkotika. Rektorn på skolan betonar vikten av att det finns fritidsgårdar i bostadsområdena annars blir konsekvenserna, enligt honom i likhet med fritidsledare B: s åsikt, att ungdomarna söker sig till bland annat Knutpunkten. Rektorn anser att Knutpunkten är en arena för att testa narkotika och begå brott. Enligt Lyttkens (1985) är den yttre sociala kontrollen ett medel som samhället använder sig av för att styra och kontrollera individen. Kontrollmekanismerna är sociala belöningar vid normalt beteende och avsaknaden av dessa eller negativa konsekvenser vid avvikande beteende. Att samla ungdomar på fritidsgården kan ses som ett sätt att underlätta denna sociala kontroll då implementeringen av kontrollmekanismerna lättare kan fokuseras till denna grupp.

Enhetschefen på socialtjänsten påpekar att skolan och fritidsgården har större förutsättningar för att arbeta förebyggande med ungdomar gentemot alkohol och narkotikanyttjande eftersom ungdomarna befinner sig på dessa ställen i större utsträckning. Enhetschefen på fritidsgården anser att, i och med att fritidsgården har en friare verksamhet än skolan som är knuten till sin

undervisning och timplan är det lättare för dem att föra fram olika budskap. Däremot påpekar rektorn att den stora massan av ungdomar faktiskt inte går till fritidsgården. Att ge fritidsgården för stor betydelse som social kontrollinstans kan innebära att implementeringen av den sociala kontrollen inte når målgruppen av ungdomar då de flesta ungdomar inte går på fritidsgården.

Enligt den strategiska utvecklingen inom fritidsavdelningen har kommunen på många fritidsgårdar föräldragrupper vilka man bjuder in med jämna mellanrum. På dessa möten har man föreläsningar då man exempelvis bjuder in föreläsare från "Blå kamelen" (en tonårsmottagning inom hälsovårdssektionen) och RFSL (riksförbundet för sexuellt likaberättigande). På mötena sitter man även och diskuterar om aktuella problem som kan uppstå vid exempelvis Lucia och nyårsafton.

Det viktigaste förebyggande arbete som behövs göras menar enhetschefen är att få de vuxna i bostadsområdet engagerade och i synnerhet föräldrarna. Om man inte får igång föräldrarna, menar enhetschefen, leder inte det arbete som görs någonstans. Detta är en kommunfråga, påpekar han. Om man inte når föräldrarna når man inte ungdomarna, eftersom det är föräldrarna som har möjligheten att påverka ungdomarna. Föräldrarna kan här ses som en social kontrollinstans då de har en stor möjlighet att styra och kontrollera sina ungdomar.

Kontrollmekanismerna på fritidsgården består exempelvis av sociala belöningar såsom bestämmanderätt vid val av olika aktiviteter och lägerverksamhet som fritidsledarna nämner. Varje vecka hålls ett öppet möte där man tillsammans med ungdomarna planerar den kommande veckans aktiviteter. Fritidsledare A menar att det viktiga för ungdomarna är att fritidsgården är en öppen verksamhet, där man kan spela kort, titta på film, baka och laga mat tillsammans men även bara sitta tillsammans och prata. Dåligt uppförande accepteras inte och resulterar i negativa konsekvenser genom att de exempelvis inte får vistas på fritidsgården.

Rektorn påpekar att eleverna på skoltid får respons på sitt positiva uppförande, han nämner exempelvis att eleverna får vara med och påverka utformningen av sin skolmiljö, vilket kan ses som sociala belöningar. Negativa konsekvenser kan ses som den respons som ges vid dåligt uppförande och det faktum att föräldrar kopplas in när eleverna beter sig illa.

Den inre sociala kontrollen är enligt Lyttkens (a.a.) något som människan utövar över sig själv. Individens värderingar utgör den inre sociala kontrollen som har blivit införlivade genom uppfostran. Exempel på detta är den uppfostrande roll som både skolan och fritidsgården har, enligt våra intervjupersoner. Fritidsledare A exemplifierar fritidsgårdens uppfostrande roll i de att de har regler som skall följas och att ett negativt beteende såsom ett otrevligt sätt eller att de svär och använder sig av könsord inte accepteras. Fritidsledare B påpekar att det även är uppfostrande i det att personalen bryter in i opassande diskussioner som ungdomarna för och försöker påverka deras tankegångar i vad fritidsledarna anser är rätt riktning. Den sociala kompetensen är något som fritidsledare A anser att fritidsgårdens verksamhet bidrar till att utveckla hos ungdomarna. En del i denna uppfostrande roll är även att ungdomarnas behov av att synas och höras tillfredställs, då detta leder till att personalen får en god relation till ungdomarna. Detta leder i sin tur till att fritidsledarna får större möjlighet att påverka ungdomarnas värderingar.

För att understödja det förebyggande arbetet gentemot alkohol och droger håller alkohol- och drogsamordnaren föreläsningar i ämnet för de olika personalgrupper som har kontakt med ungdomar. Hon påpekar att hon försöker hitta så mycket information och forskning som möjligt för att ge personalgrupperna kunskap och redskap att arbeta med i deras förebyggande arbete och samtidigt samordna och koordinera olika insatser som görs.

Alkohol- och drogsamordnaren betonar att det finns en risk om inte personalen har ett starkt inflytande över ungdomarna att dessa ”tar över” fritidsgården i den bemärkelsen att de börjar fostra varandra i negativt beteende. Hon menar även att det kan vara väldigt destruktivt för yngre barn att umgås med högstadie- och gymnasieungdomar då de yngre barnen tar efter de äldres negativa beteenden.

”Det krävs mycket av fritidsgårdspersonalen vad gäller offensivitet och struktur för att fritidsgården inte ska tas över utav ungdomarna, det är starka krafter med grupper i omlopp då och det kan ju va en arena för allsköns skit kort och gott.”

Fritidsledare B påpekar att det är många som anser att fritidsgården kan ha en negativ påverkan på ungdomarna och att det kan vara inkörsporten till en bekymmersam livsstil:

” Fritidsgården det är ett ställe där man får lära sig allt om både droger och hur man gör inbrott och hur man stjälar bilar och ditten och datten. Men det är ju upp till personalen i så fall att stävja det tycker jag. Där är ju ingen personal som sitter och berättar hur man gör bilbomber eller hur man bryter sig in i källare eller var man hittar narkotika på nätet och sånt då är man ju fel ute. Och jag tycker inte att ungdomarna gör det här heller, och skulle det va så, så oftast hör vi ju det och då säger vi till och så diskuterar vi det ... att man egentligen är på fel bana...”

Det framgår under intervjuerna att om personalen inte har en stark social kontroll över ungdomarna som går på fritidsgården kan detta innebära att de äldre ungdomarna börjar utöva en egen starkare social kontroll över de övriga fritidsgårdsbesökarna. Detta i sin tur innebär att de har möjlighet att implementera icke önskvärda beteendemönster och värderingar om de tillhör den kategori som själv har ett problematiskt beteende.

Ohlsson och Swärd (1994) poängterar att känslan av tillfredsställelse är en följd av att individen beteendemässigt följer den internaliserade normen; avvikelser från detta leder till bristande självförtroende. Alkohol och drogsamordnaren menar att ett konstruktivt arbete med aktivering av ungdomarna leder till att deras självförtroende förbättras. Med utgångspunkt i ovanstående kan det tolkas som att normen är en aktiv fritid, avvikelser från detta borde i så fall leda till att ”oaktiverade”, passiva ungdomar har ett lägre självförtroende.

4.1.2 Sociala band

Travis Hirschis teorier om sociala band innehåller fyra element som han menar har betydelse för huruvida individer utvecklar avvikande beteende eller inte (Ohlsson och Swärd, 1994). Det första elementet är samhörighet och anknytning till individer som följer den sociala normen. I uppsatsens fält kan detta översättas till en god relation till skol- och fritidsgårdspersonal som följer den sociala normen, en relation som i sin tur påverkar sannolikheten att ungdomarna avviker från normen.

Chefen på fritidsgården menar att personalen ofta fungerar som en ”extramamma” och ”extrapappa” för ungdomarna och att detta är av betydelse för deras fortsatta utveckling. Med tanke på detta kan man se fritidsgården som en ersättning för sociala band för de ungdomar som saknar sådana eller extra sociala band för dem som har. Att det finns en ömsesidig

respekt mellan personal och elev är viktigt för deras relation och att en god relation är något som rektorn anser viktigt. Detta bidrar till ett bättre förebyggande arbete som minskar sannolikheten för avvikande handlingar.

Chefen för fritidsgården belyser att det finns undersökningar i vilka man har kommit fram till att de ungdomar som har växt upp på fritidsgårdar är överrepresenterade i statistiken vad gäller kriminalitet och missbruk. Själv menar chefen att fritidsgården är ”som ett andra hem” för många ungdomar där det finns vuxna människor som lyssnar på dem. Om inte fritidsgården hade funnits hade det säkert gått ännu sämre för många av ungdomarna. De ungdomar som är välartade har ofta inte tid på grund av olika fritidsaktiviteter att vistas på fritidsgården och inte heller behov av det i samma utsträckning. Fritidsledare B berättar att när han träffar ungdomar och vuxna vilka tidigare har gått på fritidsgården påpekar de för honom att hans uppfostrande roll har betytt mycket för deras utveckling. Den strategiska utvecklaren har liknande erfarenheter:

”Det bästa jag kan se det är när några av mina ’gamla’ ungdomar kommer gående med barnvagnen och skriker – Hallå! och så talar dom om...sicken tur att du skällde på mig den gången.”

Både fritidsgårdspersonal och lärare uttrycker att de försöker vara goda förebilder och på sätt påverka ungdomarna i positiv riktning. Lärare A menar att det är viktigt för ungdomarna att ha vuxna förebilder; däremot anser hon att det förmodligen är lättare för ungdomarna att knyta an till fritidsledarna eftersom de kan vara mer öppna med dem. Lärarna har i slutändan en bedömande roll vilket kan göra det svårare för ungdomarna att anförtro sig till dem.

Åtagande till andra individer och konventionella värden är det andra elementet i Hirschis teori om sociala band. Att ungdomarna känner ett åtagande gentemot fritidsgården som verksamhet eller mot dess personal är i teorin viktigt för att förhindra ett avvikande beteende. Även våra intervjupersoner belyser vikten av att ungdomarna är engagerade i verksamheten. Intresset som ungdomarna får i fritidsverksamheten beror enligt fritidsledare A och lärare A på att verksamheten sker på ungdomarnas initiativ och att detta då skapar ett engagemang till verksamheten. Genom att ungdomarna är intresserade av olika aktiviteter och diskussionsämnen innebär det att fritidsledarna därigenom kan påverka ungdomarna i en positiv riktning. Att ungdomarna har sommarjobb på fritidsgården leder till att de lär sig värna

om sin närmiljö anser fritidsledare A. De skapar så att säga ett åtagande till närmiljön och fritidsgården.

Involvering är det tredje elementet som handlar om till vilken grad individen är involverad i konventionella icke avvikande aktiviteter. Våra intervjupersoner pratar mycket om hur viktigt det är att aktiviteterna på fritidsgården är utformande för att tilltala ungdomarna. Att utforma fritidsgården efter detta kan vara ett medel för att få ungdomarna att gå dit och bli mer involverad i aktiviteterna på fritidsgården.

Alkohol- och drogsamordnaren påpekar att fritidsgården i sig inte är en förebyggande verksamhet utan att det är innehållet i verksamheten som är betydelsefull.

”ett konkret innehåll som sagt som förbättrar självförtroende och självkänslan och utvecklar färdigheter. Och främjar goda relationer mellan dom vuxna och ungdomarna så är det ju en fantastisk resurs. /.../ lite hederligt ordning och reda, tydliga mål och det här självförtroende höjande aktiviteter som fungerar förebyggande då.”

Det fjärde element i Hirschis teorier om sociala band är den omfattning av vilken trosföreställningar och konventionella värderingar internaliseras av individen. Lärare B berättar att man inte bara pratar om fakta kring droger utan att man även har ”värderingsövningar” där man ställer sig i olika hörn i salen och där eleverna får ta ställning till olika påståenden och sedan diskuterar man hur ungdomarna tycker och tänker runt frågor som rör alkohol och narkotika. Lärare A menar att det behövs mer utrymme till diskussioner i skolan med ungdomarna angående alkohol och narkotikaproblematik. Den strategiska utvecklaren menar att det är viktigt att fritidsledarna införlivar värderingar hos ungdomarna och att detta sedan har betydelse för deras kommande liv. Även fritidsledare B menar att genom diskussioner i olika situationer kan de påverka ungdomarnas värderingar. Lärare och fritidsledare försöker att påverka ungdomarnas värderingar genom olika övningar och diskussioner.

Det finns emellertid även exempel på skepsis mot denna överföring av värderingar. Lärare A berättar att hon tillhör den generation som fullkomligt blev sönderbombad med information på högstadiet vilket inte gav någon som helst effekt.

”Jag tror inte riktigt att det hjälper med att man säger att så här ser levern ut, så här förvirrad blir man och så här fräsch är man innan och så här ser man ut efteråt... det verkar ju inte riktigt som det funkar men jag har kanske fel uppfattning. Jag vet inte... man måste kanske prata om värderingar på ett annat sätt för det handlar ju om att inte värdera sig själv. Ja det är ju kanske det jag tycker att man ska göra att stärka deras självkänsla så att dom inte behöver göra det genom droger. Jag tror att det är den vägen man måste gå jag tror nog att det är dom tankarna jag har utan att ha tänkt dem aktivt... man måste stärka dom så att dom inte behöver stärka sig med sprit eller droger”

Information och diskussioner ses som understödande för att få ungdomarna att internalisera de värderingar som ses som konventionella i samhället. Frågan är vilken information och hur man skall förmedla den, för att ungdomarna skall ta den till sig. Enligt våra respondenter har diskussioner kring värderingsfrågor stor betydelse.

Till mångt och mycket handlar det alkohol- och narkotikaförebyggande arbetet kring attitydförändringar i samhället enligt alkohol- och drogsamordnaren. Den intervjuade påpekar att det förebyggande arbetet även är en resurs och attitydfråga inom de organisationer som arbetar med ungdomar. Personalen behöver ledningsstöd och resurser för att kunna bidra med en förebyggande miljö för ungdomarna. Hon upplever att den indelning som finns mellan olika områden och organisationer har gjort att det inte finns någon ekonomisk vinning att behålla ungdomar med problematiskt beteende inom organisationen utan att dessa hänvisas vidare. Hon menar att detta i slutändan är kostsamt både för individen och för kommunen. För att förbättra det förebyggande arbetet i kommunen menar alkohol- och drogsamordnaren att det måste finnas en ekonomisk styrning som inte är fackindelad och att organisationerna såsom skola och fritidsgård skulle behöva arbeta mer offensivt mot problemen men även att arbeta främjande för en drogfri miljö.

Den strategiska utvecklingen poängterar hur betydelsefull personalen är för ungdomarna som går på fritidsgården. Han anser att det är viktigt att de har en god relation till ungdomarna där fritidsledarna ser och bekräftar dem. Detta samtidigt som de införlivar värderingar vilka har betydelse i ungdomarnas vardag och det liv som de kommer att föra när de slutar att komma

till fritidsgården. Risken för avvikande beteende minskar om dessa värderingar internaliseras av ungdomarna.

4.2 Samarbete som interaktion mellan olika system

Hur ett socialt system definieras, skriver Schjødt och Egeland (1994), baseras på frekvens, intensitet och kvaliteten av interaktioner och personliga relationer eller kontakter. Samhällets olika system är enligt Payne (2002) exempelvis grupper, familjer, organisationer och samhällen. I vår undersökning finns många olika system vilka även är indelade i mindre delar så kallade subsystem. Systemen i vår undersökning är som tidigare nämnts fritidsgård, skola och socialtjänst.

Subsystem är mindre delar i systemet som baseras på olika interaktionskonstellationer där interaktionen i ett subsystem utmärker sig från interaktionen i andra subsystem. Subsystem i vår undersökning som har varit utmärkande har varit personal och ungdomar på fritidsgården, likaså på skolan har subsystemen varit personal och ungdomar. Inom socialtjänsten kan man se att alkohol- och drogsamordnaren ingår i systemet socialtjänsten men att enhetschefen ingår i systemet och i ett subsystem med sin enhet.

Inom systemteorin uppmärksammas det hur systemet påverkar och påverkas av den energi som finns i systemet och som flödar igenom systemets gränser. Energin kan vara information eller händelser mellan människor och i sociala sammanhang. Samarbete ser vi som ett kretslopp av energi där samarbetet består av inflöde och utflöde av energi i olika system.

I vår undersökning har det framkommit från en del av respondenterna att det finns en hel del samarbete mellan skolan och fritidsgården. Exempelvis menar fritidsledare B att när det uppstår bråk bland grupper i skolan kan de vara till hjälp med att lösa ungdomarnas konflikter genom olika insatser. Även den strategiska utvecklaren upplever att samarbetet mellan fritidsgården och skolan är bra. Däremot uppger lärare A att vad hon kan se finns det inget aktivt samarbete med fritidsgårdspersonalen just nu, vilket har funnits tidigare då personalen umgicks med eleverna på rasterna.

Rektorn anser att det skulle behövas ett utökat samarbete med fritidsgården. Att samarbetet inte är tillräckligt omfattande beror enligt rektorn på ekonomiska neddragningar:

”Dom har fått minska sin verksamhet... minska, minska, minska. Det innebär ju också att deras uppsökande verksamhet minskas så till sist blir det bara krav på att hålla öppet så mycket som möjligt och dom måste vara två och då blir det ju liksom orimligt och man har ju inte fritidsgårdar i alla områden längre”

Rektorn har en vision där han gärna skulle se att fritidsgården skulle finnas på skolan och att man skulle satsa på fler fritidsgårdspersonal i stället för att använda pengarna till hyror för fritidsgården.

Vidare uttrycker rektorn att det skulle vara betydelsefullt om fritidsgårdspersonalen skulle kunna finnas mer på skolan och prata och lyssna på ungdomarna samt att försöka få fler elever att börja gå på fritidsgården. Däremot berättar rektorn att det inte är riktigt ”inne” just nu bland högstadieläverna att gå på fritidsgården och att ungdomarna ställer frågor som:

”’ Vad ska vi göra där?’ Jag kan ju ställa mig frågan varför säger dom det fast det är egentligen inte jag som ska göra det utan det är fritidspersonalen, det blir att en del känner sig hemma där och sen har vi den stora massan som inte går dit”

Rektorn belyser även att det finns ett nätverk där bland annat skolan och fritidsgården ingår men att det skulle behövas ett utökat samarbete med fritidsgården. Enhetschefen menar att nätverksmötena är viktiga och det är viktigt att bibehålla dessa för att kunna arbeta förebyggande gentemot olika problem.

”Alltså det är att se till så att de här nätverken måste leva vidare även om det inte händer någonting så måste nätverket leva vidare och det är viktigt att man träffas ändå, och då behöver mötena inte bli så långa samtidigt ska man inte ha möte bara för mötenas skull och sitta och dricka kaffe det är inte det, men man får inte glömma bort att närvara vid de här mötena. Samtidigt som om det händer något och någon kallar så har vi genom åren haft som policy att då vet vi att det är viktigt och då kommer vi och då får man släppa annat.”

Våra respondenter inom fritidsorganisationen menar att socialtjänsten inte är en aktiv samarbetspartner i det förebyggande arbetet och att samarbetet skulle kunna bli bättre. Fritidsledare B anser att socialtjänsten mer är en organisation som de kan vända sig till när det verkligen blir problem. Chefen på fritidsgården betonar att han skulle vilja se socialtjänsten mer ute på fältet och påpekar att de hade ett mer omfattande samarbete förr.

”Socialtjänsten har ... de sitter mer vid skrivborden och jobbar idag, vi träffar inte dom lika ofta vi känner ju en del men det är inte som det har varit. Det finns inga fältassistenter och så här så att jag tror att de jobbar mer inriktat mot individer än vad de gjorde förr. Förr var de med oss på läger och vi kunde göra olika saker tillsammans.”

Våra respondenter inom skolan anser att samarbetet med socialtjänsten skulle kunna förbättras. Vad gäller socialtjänsten menar lärare A att deras kontakter har gått i vågor. Hon berättar att man tidigare träffade folk från socialtjänsten en gång per termin för att diskutera hur lärarna skulle kunna agera om det uppstod problem med elever. Lärare B säger att hon inte har haft någon kontakt med socialtjänsten men däremot vet hon andra lärare som har haft det. Rektorn betonar att sekretessen gör samarbetet mer problematiskt eftersom socialtjänsten inte kan gå in och arbeta med elever om det inte är ett öppet ärende. Att sekretessen mellan organisationerna skulle vara ett hinder för ett samarbete menar alkohol- och drogsamordnaren inte är troligt. Hon menar att man alltid kan diskutera på ett allmänt plan utan att nämna några namn. Ofta är det ett gruppfokus som önskas vid samarbete kring arbete med förebyggande syfte och inte ett direkt individfokus.

Enhetschefen inom socialtjänsten anser att den största samarbetspartnern de har inom det alkohol- och drogförebyggande arbetet är skolan. Att detta samarbete är större med skolan än med fritidsgården beror enligt enhetschefen på den obligatoriska skolgången. En av de saker som de samarbetar kring med ett förebyggande syfte är drogpolicyn och en drogförebyggande plan. När det brister någonstans är det i skolan som ungdomarna lättast kan fångas upp och det är även en av grundförutsättningarna för livet att man klarar av skolan som ung, menar enhetschefen, därför är det viktigt att sätta in resurserna i skolan.

Alkohol- och drogsamordnaren påpekar även att fritidsgårdarna tydligt uttrycker att de önskar ett bredare samarbete med socialtjänsten i förebyggande frågor.

”Alla fritidsgårdar i Helsingborg, alla 13, har en mycket tydlig önskan om att ha en kontaktperson inom socialtjänsten som ska va på förebyggande nivå, man ska kunna lyfta frågor och samråda med en person som man känner.”

Hon tror att denna önskan till stor del kan härledas till det faktum att socialtjänsten organiserat om sin personal och att personalen på fritidsgårdarna inte vet vem de ska vända sig till för att diskutera olika situationer innan de blir ett problem. Att kunna diskutera och vara steget före istället för att möta upp när problemen är tydliga menar alkohol- och drogsamordnaren är mycket viktigt. Hon påpekar dock att detta är något som socialtjänsten inte direkt är intresserade av för tillfället. Det finns enligt socialtjänsten redan ett samarbete i någon form som de anser tillräckligt.

Enhetschefen menar att socialtjänsten kan vara med och lägga upp planer för hur man ska arbeta förebyggande men att samarbetet endast kommer att kunna bli på ett samtals- och idéplan med fritidsgården. Socialtjänsten har inte resurser, menar han, till att utföra något konkret förebyggande arbete på fritidsgårdarna. Vad gäller samarbetet mellan socialtjänsten och fritidsgården uttrycker enhetschefen på socialtjänsten att det finns brister men att det arbete som kommer vara ett samarbete med fritidsgården inte kommer att vara direkt riktat till verksamheten på fritidsgården utan mer riktat till verksamhet i området kring fritidsgården.

”Alltså den brister ju rätt mycket och det är av ömsesidiga skäl, den gör det, men det har varit mycket diskussioner /.../ att bygga upp ett samarbete men som inte riktar sig mot att arbetet ska ske just på fritidsgården där är... utan hur man ska få igång någon form av grannsamverkan eller vuxensamverkan i området.”

Att arbeta förebyggande med ungdomar gentemot alkohol- och narkotikanyttjande menar enhetschefen är något som inte alla i kommunen måste göra utan att skolan och fritidsgården har större förutsättningar för det.

Skolan och fritidsgården verkar ha olika syn på sitt samarbete. Genom detta kan man se att energin som flödar mellan systemen verkar tolkas olika av våra respondenter vilket betyder att genomflödet av energi utvinns olika i de olika systemen. Även fritidsgård och socialtjänst verkar ha olika åsikter och tankar kring hur samarbetet mellan dem skall se ut. Genom att se på hur samarbetet ser ut kan man också se hur pass öppna eller slutna olika system är. Socialtjänsten kan ses som ett system som har en högre grad av slutenhet då speciellt fritidsgården upplever det som att inte mycket energi, i systemteoretiska termer, strömmar ut från socialtjänsten och likaså att fritidsgårdens energi har svårt att strömma in i socialtjänstens system. Däremot är skolan och fritidsgården mer öppna system vilket man kan se på den mängd energi som ”flödar över” gränserna i detta system. Exempel på detta är de många samarbetspartners som skolan och fritidsgården har en aktiv relation med.

5 Avslutning

5.1 Sammanfattning

Vårt syfte var att ta reda på hur Helsingborgs kommuns förebyggande arbete gentemot alkohol- och narkotikaanvändande var upplagt. För att undersöka detta utförde vi nio intervjuer med respondenter från fritidsverksamheten, skolan och socialförvaltningen. Detta syfte resulterade i frågeställningen om på vilket sätt fritidsgård, skola och socialtjänst arbetar förebyggande vad gäller att motarbeta ungdomars användning av alkohol och narkotika. Vårt intresse riktade sig särskilt till fritidsgården som verksamhet.

I undersökningen framkom det att fritidsgårdspersonalen inte anser att man arbetar aktivt i det förebyggande arbetet. Man arbetar inte offensivt för att förhindra att ungdomar nyttjar alkohol och narkotika. Däremot menar personalen att det arbete som de gör är förebyggande i sig, genom att de försöker att hålla kvar ungdomarna i området och har en fostrande roll i ungdomarnas fritid. Enhetschefen på fritidsgården påpekar att personalen uppdateras vad gäller alkohol och droger vid föreläsningar och studiedagar och att personalen har en nära relation till ungdomarna vilket underlättar förtroliga samtal. Även den strategiska utvecklaren framhäver personalens betydelse i det förebyggande arbetet. Att personalens nära relation och det faktum att ungdomarna stannar i området och är engagerade i fritidsgården skulle vara förebyggande gentemot alkohol- och narkotikanyttjande ges stöd i Travis Hirschis teori om sociala band.

Enhetschefen inom socialtjänsten menar att de inte arbetar förebyggande gentemot alkohol och narkotikanyttjande i större utsträckning. Alkohol- och drogsamordnaren framhäver att hon inte arbetar förebyggande i direkt anknytning till ungdomar utan att hennes arbete verkar förebyggande genom att hon ger personalen verktyg i det förebyggande arbetet i form av kunskap och information. Den största delen i det förebyggande arbetet enligt skolans personal är att förändra ungdomarnas värderingar kring alkohol och narkotika. Att konventionella värderingar internaliseras av ungdomarna gör att sannolikheten att de skulle utveckla ett avvikande beteende och därmed missbruka alkohol och narkotika minskar, enligt teorin om sociala band.

Vårt andra syfte var att undersöka hur samverkan såg ut mellan fritidsgården och andra verksamheter såsom skola och socialförvaltning. Frågeställningen som vi kopplade till detta syfte var hur samarbetet mellan fritidsgård, skola och socialförvaltning kring den förebyggande verksamheten upplevs av dessa.

Både skolan och fritidsgården är med i ett slags nätverksmöte, här ingår även socialtjänsten. Andra som medverkar vid dessa möten är exempelvis Helsingborgshem, polis och politiker. Från fritidsgårdens sida upplevs samarbetet med skolan som något som fungerar bra. Skolan efterlyser däremot ett bättre samarbete med fritidsgården. Både fritidsgård och skola önskar ett bättre samarbete med socialtjänsten. Socialtjänsten menar att det inte är betydelsefullt att utöka samarbetet med fritidsgården och att de måste samarbeta med skolan då detta är en obligatorisk verksamhet för dessa ungdomar.

Vårt tredje syfte var att undersöka om fritidsgården uppfattas som en reellt förebyggande verksamhet genom att ta del av den kunskap som litteratur och våra respondenter kunde förmedla till oss. En frågeställning som detta då gav oss var vilken funktion och betydelse fritidsgården har för ungdomar och deras utveckling.

Majoriteten av våra respondenter anser att fritidsgården är en förebyggande verksamhet. Alkohol- och drogsamordnaren menar däremot att fritidsgården som lokal i sig inte är förebyggande utan en fritidsgård som bara är en uppehållslokal lika gärna kan verka problemskapande. Hon anser att det är de aktiviteter som sker på fritidsgården och personalens arbete med ungdomarna som är förebyggande gentemot alkohol- och

narkotikanyttjande. Enhetschefen på socialtjänsten menar att ett medvetet arbete av personalen är grunden för ett förebyggande arbete på fritidsgården.

En punkt som framgår kring betydelsen av fritidsgården för ungdomar och deras utveckling är att fritidsgården enligt en del av våra respondenter ses som ett andra hem av ungdomarna. Den sociala kompetensen är något som fritidsgården bidrar till att utveckla och de aktiviteter som fritidsgården sysselsätter ungdomarna med kan vara utvecklande för ungdomarna, självförtroendehöjande och ge ungdomarna ett värde i deras fritid. Detta är enligt Hirschs teori om sociala band något som minskar sannolikheten för avvikande beteende. Alkohol- och drogsamordnaren anser att fritidsgården både kan ha negativ och positiv påverkan på ungdomars utveckling och detta i likhet med att det förebyggande arbetet beror på personalen och de aktiviteter som finns på fritidsgården. Enhetschefen på fritidsgården påpekar att de ungdomar som har växt upp på fritidsgården är överrepresenterade i statistiken vad gäller kriminalitet och missbruk men han anser att om inte fritidsgården hade funnits hade det förmodligen gått ännu sämre för många av ungdomarna. I en fortsatt studie skulle ungdomars syn kunna undersökas i direkt bemärkelse; här har ungdomarna inte kommit till tals utan istället deras lärare och personal.

5.2 Slutdiskussion

I en rapport från år 2000 beskrivs en undersökning utförd av Helsingborgs stad där det visade sig att de ungdomar som går till en fritidsgård i större utsträckning än andra ungdomar dricker alkohol samt har större kännedom om var man kan få tag på narkotika. Vi har funderat kring vad detta beror på. Om det är så att de ungdomar som går på fritidsgården i större utsträckning är ungdomar i riskzonen eller om det är så att ungdomarna påverkas negativt av att vistas på fritidsgården (eller om det är en kombination av dessa möjligheter).

Vi anser att det i socialt arbete är viktigt att ha kunskap angående ungdomars alkohol- och narkotika vanor då detta leder till att man kan utveckla olika åtgärder till att kontrollera detta. Denna sociala kontroll -direkt eller indirekt- anser vi vara kärnan i det förebyggande arbetet.

Vad gäller det förebyggande arbetet gentemot alkohol och narkotikanyttjande anser våra respondenter att fritidsgårdens verksamhet kan ha stor betydelse. Detta är något som vi menar är troligt om verksamheten är utformad till att ha ett stort inflytande över ungdomarna och

deras fritid och därmed även till att på olika mer eller mindre subtila sätt kontrollera deras beteenden. Socialförvaltningens tjänstemän påpekar att fritidsgården som lokal inte verkar förebyggande utan att det är utformningen av verksamheten, det vill säga vilka aktiviteter man har och hur personalen arbetar som är grunden för en förebyggande verksamhet.

Våra respondenter ser i allmänhet att fritidsgårdens verksamhet påverkas negativt av de ekonomiska neddragningar som gjorts i kommunen under de senaste åren. Vi har periodvis genom vår undersöknings gång diskuterat hur man skulle kunna underlätta för fritidsverksamheten att arbeta med ungdomar då verksamheten verkar vara hårt knuten till ekonomiska faktorer.

Rektorn på skolan hade också tankar kring hur man skulle kunna omvandla fritidsgårdens resurser på ett mer optimalt sätt. Bland annat föreslog han att fritidsgården skulle kunna placeras inne på skolan och att man kan använda sig av skolans lokaler när skolverksamheten slutat för dagen. Detta skulle kunna minska den fasta kostnad som fritidsgården för nuvarande har i form av lokalkostnad och frigöra resurser som skulle kunna satsas på mer fritidsgårdspersonal istället. Vår tanke är även att dessa resurser skulle kunna nyttjas till att bygga ut det förebyggande arbetet genom att anställa personal som arbetar aktivt och mer specifikt med förebyggande frågor. Att fånga upp fler ungdomar i riskzonen och att involvera dessa i olika aktiviteter ser vi som en viktig förebyggande åtgärd.

En lösning lik den rektorn har menar vi skulle kunna vara lämplig då det i vår undersökning har framkommit att det snarare är verksamheten som är av betydelse än de lokaler som den är belägen i. Vi anser även att detta skulle kunna vara ett sätt att fånga upp fler ungdomar vilka inte går till fritidsgården samt de som befinner sig i riskzonen eftersom fritidsgårdspersonalen förmodligen kommer att ha ett mer tätt samarbete med lärare och skolledning.

Att samarbetet mellan fritidsgård och skola utökas och verksamheterna får en närmare relation till varandra menar vi i sin tur skulle kunna leda till ett mer utökat samarbete med socialtjänsten för fritidsgårdens del. Ett utökat samarbete skulle i vår mening innebära att socialtjänsten kan understödja fritidsgårdens arbete med ungdomarna och ett aktivt förebyggande arbete under deras fritid. Ett dylikt samarbete borde därför även ligga i socialnämndens intresse om man ser till socialtjänstlagen (2001:453) 5 kap 1§.

Referenslista

Litteratur

Ander, Birgitta. (2005) ”Att komma för tidigt – förebyggande ungdomsarbete” i Ander, Birgitta, Andersson, Malin, Jordevik, Kajsa och Leisti, Annukka: *Möte i mellanrummet, socialt förebyggande arbete med ungdomar*. Stockholm: förlagshuset Gothia

Andersen, Ib (1998) *Den uppenbara verkligheten*, Lund: Studentlitteratur

Bergman, Lena, Hagström, Ulf & Redemo, Eva (1998) *Låter sig skyddsänglar organiseras?*, Stockholm: Förlagshuset Gothia AB

Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken*, Lund: Studentlitteratur

Egeland, Thor Aage & Schjødt, Borrik (1994) *Från systemteori till familjeterapi*, Lund: Studentlitteratur

Hjortsjö, Maria (2005) *Med samarbete i sikte*, Lund: Lunds Universitet, Socialhögskolan

Johansson, Katarina & Wirbing, Peter (2001) *Riskbruk och Missbruk*, Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur

Lyttkens, Lorentz (1985) *Den disciplinerade människan*, Stockholm: Liber Förlag

Ohlsson, Lars B & Swärd, Hans (1994) *Ungdom som samhällsproblem*, Lund: Studentlitteratur

Payne, Malcolm (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*, Falköping: Bokförlaget Natur och Kultur

Persson, Anders och Svensson, Kerstin (2005) *Drogförebyggande arbete i skolan*. Lund: Studentlitteratur

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans*, Lund: Studentlitteratur

Sveriges Lagar (2005) 9nd upplagan, Göteborg: Thomson fakta AB

Trost, Jan (1997) *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur

Officiella tryck

Elofsson, Stig (2000) *Vilka besöker fritidsgårdar?* Helsingborg: Skol och fritidsnämnden

Lagerqvist, Jenny et al. (2003) *Länsrapport 2003: Länsstyrelsernas och kommunernas tillsyn enligt alkohol- respektive tobakslagen samt kommunernas alkohol- och drogförebyggande arbete*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut

Nyberg, Lena (2005) *Öppna för gränser*, Stockholm: Barnombudsmannen

Upmark, Marianne et al. (2002) *Behovsanalys Ungdom och missbruk* , Stockholm: Hälso- och sjukvårdsnämnden

Internet

www.helsingborg.se: Helsingborgs stad (2000) ”Alkohol och drogpolitisk policy för Helsingborgs stad”

<http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?id=1552> [cited 2005-11-01]

Bilaga 1

Intervjuguide – Fritidsgård, skola och socialtjänst

Inledande

- Vilken position har du?
- Vad har du för utbildning?
- Vilka arbetsuppgifter har du?
- Hur länge har du haft denna position?

Allmänt kring arbetet med ungdomar

- Vilka ungdomar har du kontakt med?
- Hur ser ditt arbete med dessa ungdomar ut?
- Hur ser din relation ut till dessa ungdomar ut?
- Vad har du för tankar och funderingar kring ditt arbete?

Arbetet kring alkohol och narkotika

- Kommer du i kontakt med ungdomar som använder droger i den målgrupp som fritidsgården vänder sig till (13-16 år)?
- Vilken typ av droger handlar det om och vilken är mest dominant?
- Vilken policy har ni gentemot alkohol och droger?
- Hur arbetar ni förebyggande gentemot denna problematik och på vilket sätt motarbetar ni användandet av alkohol och narkotika?
- Är det något som du anser skulle kunna göras för att förbättra det förebyggande arbetet?

Samarbetet mellan olika aktörer

- Vilka olika aktörer samarbetar du med i ditt arbete för att verka förebyggande gentemot alkohol och narkotika?
- Hur ser du på samarbetet mellan fritidsgård, skola och socialtjänst?
- Är det något som du anser skulle kunna göras för att förbättra det förebyggande arbetet vad gäller samarbete?

Fritidsgården som förebyggande verksamhet

- Hur anser du att ungdomars utveckling påverkas av att de vistas på fritidsgården?
- Hur påverkar fritidsgårdens arbete ungdomarna i närområdet och vilken betydelse har det för närområdet och samhället i övrigt?
- Är fritidsgården en förebyggande verksamhet och i så fall på vilket sätt?
- Är det nuvarande förebyggande arbetet tillfredställande eller skulle något kunna förändras för att det skulle bli bättre?

Skolan och socialtjänstens syn på fritidsgården som förebyggande verksamhet

- Anser du att fritidsgården fyller en funktion som förebyggande åtgärd för ungdomars alkohol och narkotika användning?
- Hur påverkar fritidsgårdens existens ditt arbete? Har fritidsgården som verksamhet en reell verkan på er verksamhet?